

Marcin Gryczka

**NAPŁYW BEZPOŚREDNICH INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH
A ZMIANY W STRUKTURZE EKSPORTU TOWAROWEGO
(NA PRZYKŁADZIE CZŁONKÓW UNII EUROPEJSKIEJ
Z EUROPY ŚRODKOWEJ I KRAJÓW BRIC)**

W ostatnich dwóch dekadach kraje Europy Środkowej zaczęły odgrywać coraz większą rolę w gospodarce światowej. Niezaprzeczalnym na to dowodem jest przyjęcie większości krajów postsocjalistycznych do Unii Europejskiej, co miało nie tylko wymiar ekonomiczny, lecz również doniosłe znaczenie polityczne i ogólnospołeczne. Dzięki postępującym procesom integracyjnym w Europie były kraje socjalistyczne konsekwentnie zmniejszają dystans dzielący je od krajów wysoko uprzemysłowionych (zwłaszcza od krajów tak zwanej „starej” Unii¹). W znacznym stopniu przyczynia się do tego napływ funduszy unijnych i możliwość korzystania z nich przy realizacji projektów infrastrukturalnych oraz finansowania niezbędnych przekształceń strukturalnych (na przykład w rolnictwie). Co więcej, kraje tego regionu stały się atrakcyjne dla inwestorów zagranicznych, którzy między innymi za sprawą relatywnie niskich kosztów pracy, zachęt podatkowych, dobrego położenia geograficznego i wykwalifikowanej kadry zainwestowali do 2007 roku w Europie Środkowej ponad pół biliona USD².

Mimo że kraje Europy Środkowej są tradycyjnie przedstawiane jako wzór udanej transformacji gospodarczej, to w ostatnich latach za najdynamiczniej rozwijające

¹ Znamiennym tego potwierdzeniem było przystąpienie z początkiem 2009 r. Słowacji – jako pierwszego kraju postsocjalistycznego ze środkowej Europy – do strefy euro.

² Skumulowany napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski, Węgier, Czech, Słowacji, Bułgarii, Rumunii i krajów nadbałtyckich (w cenach bieżących, na podstawie danych UNCTAD).

się gospodarki świata uznaje się kraje BRIC, czyli Brazylię, Rosję, Indie, a zwłaszcza Chiny. Mimo występujących w nich problemów o charakterze politycznym i społecznym, do 2007 roku skumulowane bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) przekroczyły w tych krajach łącznie 1 bln USD³, a zatem były dwukrotnie większe niż w krajach Europy Środkowej. Oczywiście, zainteresowanie inwestorów poszczególnymi krajami BRIC wynika z różnych przyczyn, takich jak między innymi wielkość i chłonność rynku wewnętrznego (zwłaszcza dotyczy to Indii i Chin), olbrzymie zasoby surowców naturalnych (Rosja, Brazylia), niskie koszty pracy (Chiny, Indie) oraz wykwalifikowana kadra (Indie, Rosja i Chiny). W ciągu ostatnich dwóch dekad jedynie Chiny znacząco zwiększyły swój udział w międzynarodowej wymianie towarowej – w 2007 roku były drugim po Niemczech światowym eksporterem (ponad 1,2 bln USD) oraz trzecim światowym importerem (ponad 950 mld USD)⁴. Z kolei eksport Indii był w 2007 roku tylko nieznacznie większy (w ujęciu wartościowym) od eksportu Polski, kraju przynajmniej 30-krotnie mniejszego pod względem liczby ludności. Celem artykułu jest zatem porównanie wspomnianych dwóch grup krajów pod kątem skali napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych oraz ich wpływu na zmiany wielkości obrotów i struktury handlu zagranicznego.

I

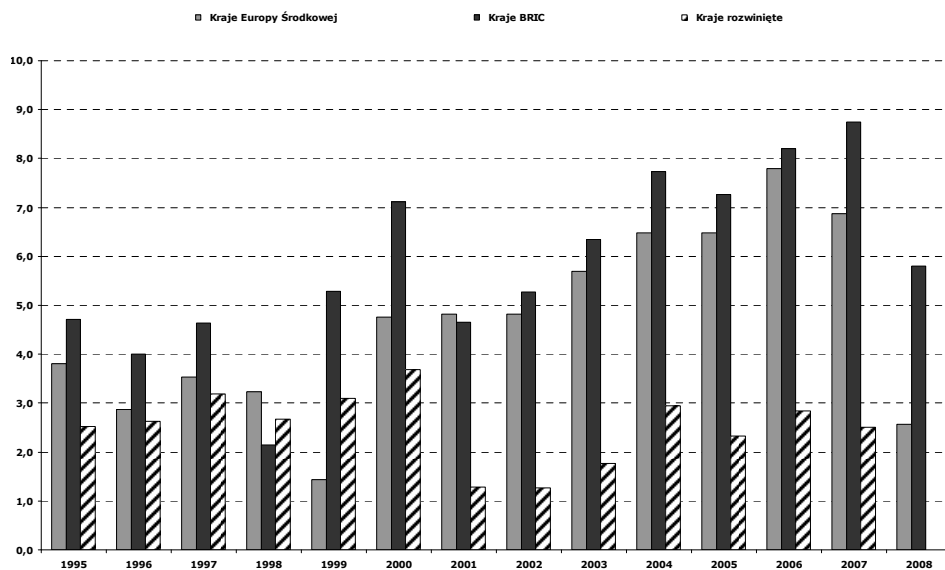
Wspomniano już, że w ostatnich kilkunastu latach kraje Europy Środkowej i BRIC charakteryzowały się wzrostem PKB znacznie przewyższającym tempo wzrostu gospodarczego krajów wysoko rozwiniętych. Z rysunku 1 wynika, że pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku gospodarki analizowanych grup krajów rozwijały się na zbliżonym poziomie, przy czym za wyjątkowy należy uznać 1998 rok, w którym znacząco spadło tempo wzrostu w krajach BRIC, w głównej mierze za sprawą kryzysu finansowego w Rosji (w tym roku nastąpił spadek realnego PKB Rosji o ponad 5% – por. tabelę 1). W obecnej dekadzie jeszcze się pogłębiły dysproporcje w dynamice PKB między krajami BRIC a krajami wysoko rozwiniętymi, a tempo wzrostu gospodarczego w krajach BRIC było zazwyczaj o 4–5 punktów procentowych wyższe niż w krajach rozwiniętych. Na szczególne podkreślenie zasługuje rekordowo wysoki wzrost PKB w Chinach (w badanym okresie tylko

³ Na podstawie danych UNCTAD, <http://stats.unctad.org/fdi> (data wejścia: 10.08.2009).

⁴ Por. *International Trade Statistics 2008*, World Trade Organization, Genewa 2008, s. 12.

w latach 1998–2001 utrzymywał się na niższym poziomie 7–8% rocznie), a pod koniec obecnej dekady – także w Indiach i w Rosji.

Rys. 1. Porównanie dynamiki realnego PKB w krajach Europy Środkowej, BRIC i w krajach rozwiniętych w latach 1995–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNCTAD.

Warto jednak zaznaczyć, że wzrost gospodarczy Chin jest stymulowany napływem inwestycji bezpośrednich do sektora przetwórczego, co w efekcie umożliwia ekspansję eksportową na rynki nowo uprzemysłowionych krajów azjatyckich oraz krajów wysoko rozwiniętych (zwłaszcza Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej)⁵. Wyraźnie natomiast widać, że tempo wzrostu gospodarczego i eksportu gospodarki rosyjskiej są uzależnione od koniunktury na międzynarodowych rynkach surowcowych, zwłaszcza surowców energetycznych i metali, a znaczna część inwestycji jest lokowana w tym kraju w sektorze surowcowo-energetycznym.

⁵ Wartość eksportu towarowego Chin na rynki Azji Południowo-Wschodniej przekroczyła w 2007 r. 0,5 bln USD, natomiast w przypadku rynku amerykańskiego i europejskiego osiągnęła zbliżony poziom – po 2,6 bln USD (por. *ibidem*, s. 5).

Ze względu na wprowadzone w pierwszej połowie 2008 roku ograniczenia dostępu dla inwestorów zagranicznych do strategicznych gałęzi gospodarki, Rosja staje się coraz bardziej atrakcyjna dla inwestycji typu *market seeking*⁶.

Zmiany realnego PKB krajów Europy Środkowej były zbliżone do dynamiki PKB krajów BRIC, przy czym wyraźnie można dostrzec gwałtowniejszą reakcję PKB tych krajów w okresach pogorszenia światowej koniunktury (co miało miejsce pod koniec lat 90. ubiegłego stulecia i w ostatnich latach). Spośród krajów tego regionu wysokie średnioroczne tempo wzrostu gospodarczego osiągnęły kraje nadbałtyckie (w latach 1994–2008 średnia roczna stopa wzrostu PKB Estonii, Litwy i Łotwy wynosiła odpowiednio 6,2, 6,1 i 5,9% – por. tabelę 1). Należy jednak pamiętać, że stały się one największymi ofiarami obecnego światowego kryzysu gospodarczego spośród wszystkich krajów członkowskich Unii Europejskiej. Średnioroczna stopa wzrostu PKB Polski wynosiła w badanym okresie 4,8%, przy czym od początku obecnej dekady wskaźnik PKB Polski w poszczególnych latach znacznie odbiegał *in minus* od średnich dla całej grupy. O stabilności polskiej gospodarki może świadczyć fakt, że jedynie w latach 2001–2002 dynamika PKB Polski była niższa niż 2% w skali roku. Co więcej, Polska jest jednym z niewielu krajów Unii Europejskiej, który odnotował przynajmniej 5-procentowy wzrost gospodarczy w 2008 roku (spośród członków Unii Europejskiej lepszy wynik uzyskały jedynie Bułgaria, Rumunia i Słowacja), a z prognoz na 2009 wynika, że nie obniży się PKB Polski (a może nawet nieznacznie wzrośnie), co będzie wyróżniającym wynikiem nie tylko w ramach Unii Europejskiej, lecz również wśród wszystkich krajów uprzemysłowionych⁷.

Dla porównania w tabeli 2 przedstawiono dane dotyczące dynamiki realnego PKB *per capita* w krajach Europy Środkowej i BRIC. W latach 1995–2007 w obydwu analizowanych grupach krajów wskaźnik ten kształtował się na zbliżonym poziomie 5% rocznie. Na podkreślenie zasługuje jednak fakt, że w drugiej połowie obecnej dekady średnia dynamika realnego PKB *per capita* w tych grupach 3–4-krotnie przekraczała wartość tego wskaźnika osiąganą w krajach wysoko rozwiniętych. Spośród krajów Europy Środkowej największy wzrost PKB w tym ujęciu odnotowały kraje nadbałtyckie (z wcześniejszym zastrzeżeniem, że w 2009 roku

⁶ Por. *World Investment Report 2008*, UNCTAD, United Nations, New York and Geneva 2008, s. 66–67, 70–71; I. Trusewicz, *Moskwa zamyka strategiczne sektory*, „Rzeczpospolita” z 3.04.2008.

⁷ Na podstawie danych Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/main_tables (data wejścia: 26.07.2009).

gospodarki tych krajów na pewno skurczą się w największym stopniu spośród wszystkich krajów członkowskich Unii Europejskiej), Słowacja i Polska. Z kolei w grupie BRIC największą, bo wynoszącą prawie 9%, średnioroczną stopę wzrostu PKB *per capita* uzyskały Chiny, natomiast Indie i Rosja – odpowiednio 5,1 i 4,2%.

Tabela 1. Dynamika realnego PKB w krajach Europy Środkowej i BRIC w latach 1995–2008

Kraj	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1994–2008 ^a
Bulgaria	2,9	-9,4	-5,6	4,0	2,3	5,4	4,1	4,5	5,0	6,6	6,2	6,3	6,2	6,0	3,2
Czechy	5,9	4,0	-0,7	-0,8	1,3	3,6	2,5	1,9	3,6	4,5	6,3	6,8	6,0	3,2	3,4
Estonia	4,3	4,5	11,1	4,4	-0,1	9,6	7,7	7,8	7,1	7,5	9,2	10,4	6,3	-3,6	6,2
Węgry	1,5	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2	4,1	4,4	4,3	4,7	3,9	4,0	1,2	0,6	3,5
Łotwa	-0,8	3,9	8,4	4,7	3,3	6,9	8,0	6,5	7,2	8,7	10,6	12,2	10,0	-4,6	6,1
Litwa	0,6	5,1	8,5	7,5	-1,5	4,2	6,7	6,9	10,2	7,4	7,8	7,8	8,9	3,0	5,9
Polska	7,0	6,2	7,1	5,0	4,5	4,3	1,2	1,4	3,9	5,3	3,6	6,2	6,6	5,0	4,8
Rumunia	7,1	3,9	-6,1	-4,8	-1,2	2,1	5,7	5,1	5,2	8,5	4,2	7,9	6,2	7,1	3,7
Słowacja	5,8	6,1	4,6	4,2	0,0	1,4	3,4	4,8	4,7	5,2	6,5	8,5	10,4	6,4	5,2
Kraje Europy Środkowej	3,8	2,9	3,5	3,2	1,4	4,8	4,8	4,8	5,7	6,5	6,5	7,8	6,9	2,6	4,7
Brazylia	4,4	2,2	3,4	0,1	0,3	4,3	1,3	2,7	1,1	5,7	3,2	4,0	5,7	5,1	3,1
Rosja	-4,1	-3,6	1,4	-5,3	6,4	10,0	5,1	4,7	7,3	7,2	6,4	7,4	8,1	5,6	4,0
Indie	7,6	7,4	4,5	6,0	6,9	5,7	3,9	4,6	6,9	7,9	9,1	9,8	9,3	6,7	6,9
Chiny	10,9	10,0	9,3	7,8	7,6	8,4	8,3	9,1	10,0	10,1	10,4	11,6	11,9	.	9,6 ^b
BRIC	4,7	4,0	4,6	2,1	5,3	7,1	4,7	5,3	6,3	7,7	7,3	8,2	8,8	5,8	5,9
Kraje rozwinięte	2,5	2,6	3,2	2,7	3,1	3,7	1,3	1,3	1,8	2,9	2,3	2,8	2,5	.	2,5^b

^a Średnia roczna stopa wzrostu.

^b W latach 1994–2007.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNCTAD, Eurostat i OECD.

Tabela 2. Dynamika realnego PKB *per capita* w krajach Europy Środkowej i BRIC w latach 1995–2007

Kraj	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	1994–2007 ^a
Bułgaria	4,0	-8,5	-4,7	4,9	3,1	6,2	4,8	5,2	5,7	7,3	6,9	7,0	6,9	3,8
Czechy	6,0	4,2	-0,6	-0,6	1,5	3,8	2,6	2,0	3,6	4,2	6,1	6,0	6,5	3,5
Estonia	6,2	6,1	12,4	5,4	1,0	8,5	8,3	8,5	7,4	8,4	10,8	11,6	7,5	7,8
Węgry	1,6	1,5	4,8	5,1	4,4	5,5	4,3	4,6	4,4	5,1	4,5	4,2	1,6	4,0
Łotwa	0,7	5,1	9,5	5,6	4,1	7,7	8,8	7,2	7,9	9,4	11,2	12,5	10,9	7,7
Litwa	1,2	5,8	9,3	8,3	-0,8	4,8	7,2	7,4	10,8	7,7	8,0	8,4	9,4	6,7
Polska	6,8	6,2	7,1	5,1	4,7	4,3	1,2	1,5	4,0	5,4	3,7	6,4	6,7	4,9
Rumunia	7,8	4,5	-5,6	-4,4	-0,7	2,6	6,3	5,6	5,7	8,9	4,5	8,4	6,5	3,9
Słowacja	5,5	5,9	4,5	4,1	1,4	2,0	3,2	4,1	4,2	5,4	6,1	8,5	10,4	5,0
Kraje Europy Środkowej	4,4	3,4	4,1	3,7	2,1	5,1	5,2	5,1	6,0	6,9	6,9	8,1	7,4	5,3
Brazylia	2,7	1,1	1,7	-1,4	-0,7	2,8	-0,1	1,2	-0,3	4,3	1,8	2,3	4,0	1,5
Rosja	-4,0	-3,5	1,6	-5,1	6,6	10,4	5,5	5,2	7,9	7,7	6,9	7,2	8,6	4,2
Indie	5,5	5,3	2,5	4,1	5,2	2,2	3,5	1,9	6,5	6,8	7,2	7,6	8,1	5,1
Chiny	9,8	8,9	8,3	6,8	6,7	7,5	7,5	8,3	9,3	9,4	9,7	10,4	10,7	8,7
BRIC	4,4	4,2	3,7	2,4	2,7	4,6	4,4	4,5	6,0	7,0	6,1	7,5	8,0	5,0
Kraje rozwinięte	2,0	2,1	2,7	2,2	2,6	3,1	0,7	0,7	1,2	2,3	1,8	2,3	2,0	2,0

^a Średnia roczna stopa wzrostu.

Źródło: opracowane własne na podstawie danych UNCTAD.

II

Jak wcześniej wspomniano, jednym z najważniejszych powodów sukcesu gospodarczego krajów Europy Środkowej i BRIC w ostatnich dwóch dekadach było niewątpliwie rosnące zainteresowanie tymi regionami inwestorów zagranicznych, zwłaszcza pochodzących z krajów wysoko rozwiniętych (określanych niekiedy również mianem gospodarek postindustrialnych⁸). Świadczy o tym fakt, że w 2007 roku łączna wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych w tych krajach wyniosła (w cenach stałych) prawie 1,5 bln USD, z czego 1/3 przypadła na kraje Europy Środkowej, a 2/3 – na kraje BRIC (por. tabelę 3). W latach 1995–2007 wartość aktywów ulokowanych przez podmioty zagraniczne w formie BIZ w krajach Europy

⁸ Por. np. M. Gorynia, T. Kowalski, *Globalne i krajowe uwarunkowania funkcjonowania polskich przedsiębiorstw*, „Ekonomista” 2008, nr 1, s. 67–68.

Środkowej zwiększyła się ponad 12-krotnie, osiągając w 2007 roku poziom prawie 0,5 bln USD. Jak można było się spodziewać, największymi beneficjentami z tytułu napływu tych inwestycji były Polska, Czechy i Węgry, na które łącznie przypadło prawie 2/3 tej kwoty. Biorąc jednak pod uwagę dynamikę napływu BIZ do krajów tego regionu, w analizowanym okresie największe zmiany zaszły w Bułgarii i Rumunii, w których zaangażowanie inwestorów zagranicznych zwiększyło się odpowiednio 57- i 52-krotnie (dla porównania, napływ BIZ do Polski, Czech i na Węgry zwiększył się w tym samym okresie odpowiednio 13-, 10- i 6-krotnie). Warto również podkreślić fakt, że na istotne zwiększenie strumienia napływających do tego regionu bezpośrednich inwestycji zagranicznych wpłynęło niewątpliwie rozszerzenie Unii Europejskiej. W latach 2004–2007 napływ BIZ do większości nowych krajów członkowskich UE z Europy Środkowej zwiększył się o połowę, a w przypadku Litwy i Łotwy – ponad dwukrotnie.

Jeśli chodzi natomiast o kraje BRIC, to największy napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych w ujęciu realnym odnotowała Rosja. W latach 1995–2007 zaangażowanie inwestorów zagranicznych zwiększyło się w tym kraju ponad 41-krotnie, osiągając w 2007 roku poziom przekraczający 300 mld USD. Co ciekawe, wartość aktywów ulokowanych w Chinach w formie BIZ była bardzo zbliżona do wyników uzyskanych przez Brazylię i Rosję (por. tabelę 3), przy czym dynamika napływu takich inwestycji była znacznie niższa (w analizowanym okresie napływ ten zwiększył się w przypadku Chin jedynie nieco ponad dwukrotnie⁹). W pewnym sensie koliduje to z powszechnie głoszonym poglądem, że gospodarka chińska jest bezkonkurencyjna w przyciąganiu inwestorów zagranicznych, aczkolwiek uczestnicy badań ankietowych przeprowadzonych przez UNCTAD, a dotyczących najbardziej atrakcyjnych lokalizacji dla BIZ w latach 2008–2010, niezmiennie na pierwszym miejscu wskazują Chiny (55% wskazań). O rosnącej roli pozostałych krajów z grupy BRIC może świadczyć fakt, że na drugim miejscu w tych badaniach znalazły się Indie, na czwartym Rosja, a na piątym Brazylia (odpowiednio 41, 28 i 22% wskazań). Dla porównania, w pierwszej dziesiątce, którą zamykają *ex equo* Kanada, Meksyk i Wielka Brytania (po 6% wskazań), nie znalazł się żaden kraj z Europy Środkowej, mimo że w poprzednich badaniach Polska została sklasyfikowana wraz z Niemcami i Meksykiem na wysokim, dziewiątym miejscu¹⁰.

⁹ Z kolei Indie, do których w tym samym okresie napłynęło ponad czterokrotnie mniej BIZ niż do Chin, odnotowały prawie 10-krotny wzrost tego typu inwestycji.

¹⁰ Por. *World Investment Report 2008...*, s. 34.

Tabela 3. Wartość aktywów ulokowanych w formie BIZ w krajach Europy Środkowej i BRIC w latach 1995–2007 (w cenach stałych z 2005 roku¹¹)

Kraj	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Dynamika (1995 = 100)
	Napływ BIZ (FDI stock inflow, mld USD)													
Bulgaria	0,6	0,7	1,3	1,9	2,6	3,1	3,3	4,4	6,8	10,4	13,9	22,2	34,2	5700
Czechy	9,5	10,8	11,3	17,2	20,7	24,8	30,4	42,2	48,0	59	60,7	77,4	94,6	996
Estonia	0,9	1,0	1,4	2,2	2,9	3,0	3,5	4,6	7,4	10,4	11,3	12,3	15,5	1722
Węgry	14,6	16,7	22	24,9	27,4	26,3	30,7	39,5	51,3	64,5	62,0	79,1	91,2	625
Łotwa	0,8	1,2	1,6	1,9	2,1	2,4	2,6	3,0	3,5	4,7	4,9	7,2	9,8	1225
Litwa	0,5	0,9	1,3	1,9	2,4	2,7	3,0	4,3	5,3	6,6	8,2	10,7	13,7	2740
Polska	10,2	14,4	17,9	26,9	30,7	39,3	46,2	52,7	61,4	89,2	90,7	120,7	133,1	1305
Rumunia	1,1	1,4	3,0	5,4	6,7	8,0	9,3	8,6	12,9	21,1	25,8	44,0	57,0	5182
Słowacja	1,7	2,6	2,6	3,5	3,8	5,4	6,3	9,3	15,5	21,5	23,7	37,1	38,1	2241
Kraje Europy Środkowej	39,9	49,7	62,4	85,8	99,3	115	135,3	168,6	212,1	287,4	301,2	410,7	487,2	1221
Brazylia	62	68,9	85,4	119,3	120,5	140,3	136,7	110,1	140,9	166,1	195,6	228,9	307,5	496
Rosja	7,3	10,2	16,7	15,5	21,5	37	59,3	77,3	102,6	126	180,3	263,2	303,4	4156
Indie	7,3	10,3	13	16,9	18,2	20,1	22,8	27,7	33,1	39,3	44,5	50,7	71,4	978
Chiny	130,9	160,8	188,6	210	219,2	222	227,7	236,2	242,2	252,9	272,1	283,5	306,3	234
BRIC	207,5	250,2	303,7	361,7	379,4	419,4	446,5	451,3	518,8	584,3	692,5	826,3	988,6	476
Napływ BIZ per capita (FDI stock inflow per capita, USD)														
Bulgaria	69	84	158	235	319	388	415	563	861	1336	1788	2881	4475	6486
Czechy	923	1046	1100	1680	2019	2431	2975	4136	4710	5786	5952	7593	9291	1007
Estonia	607	731	1003	1572	2107	2216	2600	3399	5491	7689	8398	9158	11635	1917
Węgry	1417	1617	2138	2421	2674	2570	3015	3889	5057	6375	6144	7860	9092	642
Łotwa	320	478	640	773	882	1006	1105	1280	1492	2015	2141	3165	4315	1348
Litwa	126	244	356	549	689	765	858	1253	1523	1913	2397	3127	4054	3217
Polska	263	373	463	699	798	1022	1204	1375	1603	2333	2375	3164	3494	1329
Rumunia	47	61	132	243	300	360	424	390	593	971	1194	2046	2661	5662
Słowacja	313	478	479	650	697	1011	1161	1728	2870	3999	4391	6894	7070	2259
Brazylia	384	420	513	705	702	806	774	614	775	901	1047	1209	1603	417
Rosja	49	69	112	104	146	251	404	529	705	871	1253	1838	2129	4345
Indie	8	11	13	17	18	19	21	26	30	35	39	44	61	763
Chiny	110	134	155	171	177	178	181	187	190	197	211	218	235	214

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNCTAD.

Biorąc pod uwagę zdolność przyciągania BIZ, wyrażoną jako wielkość napływu tego typu inwestycji w ujęciu *per capita*, klasyfikacja analizowanych krajów przedstawia się zgoła odmiennie. Spośród krajów Europy Środkowej największą

¹¹ Na potrzeby obliczeń użyto deflatora światowego PKB (na podstawie danych Departamentu Rolnictwa Stanów Zjednoczonych, <http://www.ers.usda.gov/Data/macroeconomics/Data/HistoricalGDPDeflatorValues.xls>, data wejścia: 9.08.2009).

wartość tego wskaźnika (w cenach stałych) odnotowała w 2007 roku Estonia (ponad 11,6 tys. USD), następnie Czechy, Węgry i Słowacja (odpowiednio 9,3, 9,1 i 7,1 tys. USD). Polska znalazła się w tej grupie na przedostatnim miejscu (niespełna 3,5 tys. USD), wyprzedzając jedynie Rumunię, która z kolei odnotowała największą dynamikę BIZ *per capita* (prawie 5700% w latach 1995–2007). Co warte odnotowania, żaden kraj BRIC nie zbliżył się nawet do wartości napływu BIZ *per capita* uzyskanej przez Rumunię, a najlepszy pod tym względem kraj – Rosja – odnotował wartość tego wskaźnika na poziomie 2,1 tys. USD w 2007 roku (w przypadku Chin było to 235 USD, a Indii – zaledwie 61 USD). Świadczy to o tym, że jakkolwiek kraje BRIC nominalnie przyciągają znacznie więcej tego typu inwestycji, jednak po uwzględnieniu wielkości rynku okazuje się, że znacznie lepiej radzą sobie kraje Europy Środkowej (zarówno jeśli chodzi o wartości w poszczególnych latach, jak i dynamikę w całym okresie).

III

Jednym z głównych celów przyciągania bezpośrednich inwestycji zagranicznych jest – oprócz przyspieszenia rozwoju gospodarczego danego kraju – zwiększenie napływu nowoczesnych technologii umożliwiających pogłębienie specjalizacji w produkcji nowoczesnych wyrobów. Jeśli zatem prawdziwa jest teza, że napływ BIZ przyczynia się do unowocześniania gospodarki i zdobywania nowej wiedzy, powinny mu towarzyszyć widoczne zmiany w strukturze towarowej handlu zagranicznego krajów przyjmujących kapitał w tej formie. Ze względu na fakt, że od co najmniej kilku dekad obserwowane jest odchodzenie krajów wysoko rozwiniętych od specjalizacji przemysłowej (o czym świadczy fakt, że tylko w latach 1990–2006 udział produkcji przemysłowej w PKB tych krajów zmniejszył się z 21,5 do 16,1%¹²), wiele rodzajów wytwórczości, zwłaszcza w branżach tradycyjnych, jest przenoszonych do krajów nowo uprzemysłowionych i rozwijających się. Wydaje się jednak, że wybór kraju docelowego takich inwestycji jest dokonywany przede wszystkim z powodu niższych kosztów pracy, zachęt podatkowych i bardziej liberalnego niż w krajach macierzystych podejścia do kwestii ochrony środowiska. Nie skutkują one natomiast zbyt często transferem nowoczesnych technologii, który mógłby przelo-

¹² Por. *UNCTAD Handbook of Statistics 2008*, UNCTAD, United Nations, New York–Geneva 2008, s. 408.

żyć się na zmianę struktury eksportu polegającą na zwiększaniu się w nim udziału dóbr wysokiej techniki (*high-tech*).

Tabela 4. Udział wyrobów wysokiej techniki w eksporcie i imporcie krajów Europy Środkowo-Wschodniej i BRIC w latach 1995–2008

Kraj	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Okres	Zmiana (%)
	Udział wyrobów wysokiej techniki w eksporcie ogółem (%)															
Bulgaria	.	3,1	3,8	3,1	3,0	2,8	3,0	3,3	3,3	2,9	2,9	2,4	4,0	.	1996–2007	29
Czechy	3,7	4,6	5,0	5,6	5,8	4,9	7,3	10,4	11,0	11,2	10,3	11,1	12,0	.	1995–2007	224
Estonia	4,4	6,1	10,4	15	15,2	26,9	22,8	14,9	15,7	20,3	16,6	13,7	7,5	7,0	1995–2008	59
Węgry	6,1	5,9	11,9	11,8	13,2	16,7	17,3	20,6	22,6	26,3	21,8	22,2	21,6	.	1995–2007	254
Łotwa	4,9	4,5	4,4	4,0	4,7	4,6	4,4	4,3	5,1	5,0	4,9	5,8	6,2	6,0	1995–2008	22
Litwa	6,4	6,2	6,3	5,8	6,4	7,1	6,9	6,2	6,5	6,0	6,0	4,9	5,0	5,5	1995–2008	-14
Polska	3,3	3,6	3,8	3,7	3,4	3,6	3,3	3,4	3,7	3,6	3,5	3,4	4,1	.	1995–2007	24
Rumunia	1,9	1,4	0,9	1,2	1,3	4,4	4,4	3,9	2,5	2,6	2,2	2,5	2,6	4,9	1995–2008	158
Słowacja	4,7	5,1	4,9	4,3	4,9	4,4	4,5	3,6	3,9	5,0	5,7	5,1	4,0	.	1995–2007	-15
Brazylia	1,9	2,6	3,4	4,8	7,0	10,9	10,5	9,0	6,2	6,1	6,6	6,2	5,7	5,4	1995–2008	184
Rosja	.	1,3	1,0	2,1	2,5	2	1,9	3,5	3,3	2,4	0,9	1,0	0,6	0,5	1995–2008	-62
Indie	3,4	3,8	4,0	3,6	3,7	3,8	4,3	4,7	4,5	4,0	3,9	4,0	4,5	5,2	1995–2008	53
Chiny	7,6	9,1	9,7	11,6	13,1	14,5	15,3	17,1	20,8	23,3	24,2	24,6	24,1	23,4	1995–2008	208
Udział wyrobów wysokiej techniki w imporcie ogółem (%)																
Bulgaria	.	.	5,8	7,4	8,8	7,3	9,6	8,2	8,3	8,3	8,0	7,4	6,9	.	1997–2007	19
Czechy	11,2	11,6	10,8	11,8	12,7	12,8	13,6	15,0	15,2	13,7	12,8	12,9	14,3	.	1995–2007	28
Estonia	8,8	8,9	8,9	11,1	12,6	14,2	16,0	11,6	13,1	14,1	13,7	10,5	8,0	8,2	1995–2008	-7
Węgry	10,0	10,9	12,9	13,0	12,9	15,4	17,9	18,7	20,1	21,5	18,9	18,9	19,1	.	1995–2007	91
Łotwa	8,4	8,6	9,4	10,5	11,4	10,6	10,6	10,8	10,7	8,9	8,2	8,9	8,3	8,8	1995–2008	5
Litwa	7,9	8,1	9,2	9,0	10,0	8,8	9,6	9,6	9,4	9,6	8,8	8,1	8,1	7,3	1995–2008	-8
Polska	10,0	10,2	11,2	11,2	11,9	13,6	12,8	12,4	11,2	11,3	11,2	11,5	11,1	.	1995–2007	11
Rumunia	8,2	7,8	8,6	10,5	11,1	12,8	10,5	10,9	9,9	10,1	9,4	9,7	8,7	9,7	1995–2008	18
Słowacja	11,1	9,5	11,1	10,4	9,4	8,9	9,6	10,3	10,2	11,1	12,8	15,1	16,0	.	1995–2007	44
Brazylia	12,0	14,5	15,0	15,1	17,8	19,5	18,5	16,7	16,5	17,1	17,5	17,5	11,4	15,0	1995–2008	25
Rosja	.	6,3	7,3	10,9	8,6	11,3	11,3	10,9	11,3	11,4	12,8	14,5	11,6	11,1	1996–2008	76
Indie	6,7	5,3	6,3	6,1	5,6	6,5	7,1	10,0	10,3	9,5	11,5	10,8	9,6	9,1	1995–2008	36
Chiny	12,4	12,2	13,8	17,7	20,4	20,9	22,8	24,8	27,1	27,9	29,8	30,7	29,2	26,1	1995–2008	110

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych COMTRADE, <http://unstats.un.org/unsd/comtrade> (data wejścia: 10.08.2009).

W celu przynajmniej częściowego zweryfikowania słuszności takiego przypuszczenia w tabeli 4 przedstawiono dane dotyczące udziału towarów wysokiej techniki¹³ w eksporcie i imporcie krajów Europy Środkowej i BRIC w latach 1995–2008. Jak można zauważyć, w grupie krajów Europy Środkowej tylko Czechom i Węgrom udało się zwiększyć udział wyrobów *high-tech* w eksporcie ogółem do poziomu przekraczającego 10%. Innym krajem, który konsekwentnie zwiększa udział tych wyrobów w eksporcie, jest Rumunia, co może mieć związek ze wspomnianą, jedną z najwyższych w tej grupie krajów dynamiką napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Z kolei w krajach nadbałtyckich, które również dobrze radziły sobie w przyciąganiu inwestycji zagranicznych, udział towarów wysokiej techniki w eksporcie w latach 1995–2008 zwiększył się nieznacznie (Łotwa) bądź wręcz spadł (widać to na przykładzie Litwy, a w obecnej dekadzie – również Estonii). Jeśli chodzi natomiast o Polskę, to napływowi bezpośrednich inwestycji zagranicznych nie towarzyszyła istotna zmiana struktury eksportu w kierunku towarów *high-tech*, a nieznaczny wzrost do 4,1% odnotowano jedynie w 2007 roku, co trudno na razie uznać za początek tendencji rosnącej.

Spośród krajów BRIC w latach 1995–2008 dwukrotny wzrost udziału wyrobów wysokiej techniki w eksporcie odnotowały Brazylia i Chiny, przy czym warto zauważyć, że w Brazylii udział ten wynosił na początku dekady ponad 10%, a zatem w ciągu ostatnich dziesięciu lat zmniejszył się dwukrotnie. Z kolei Chiny konsekwentnie zwiększają udział tej grupy wyrobów w swoim eksporcie (w ostatnich latach wynosił on około 30%), co stoi w sprzeczności z dość powszechnie głoszonym poglądem, że szybki wzrost gospodarczy i dynamicznie rosnący eksport towarowy Chin wynika ze specjalizacji tego kraju w produkcji pracochłonnych dóbr tradycyjnych (takich jak tekstylia, odzież, sprzęt RTV/AGD). Należy jednak dodać, że na eksport towarów *high-tech* z Chin, wynoszący w 2008 roku 334,3 mld USD, składały się w głównej mierze dwie grupy towarowe – sprzęt komputerowy (36,8%) oraz sprzęt telekomunikacyjny (34,9%)¹⁴. Produkcja tego rodzaju sprzętu (a w rze-

¹³ W niniejszym artykule przyjęto, że do grupy produktów wysokiej techniki (*high-tech*) należą następujące kategorie towarów wg SITC 3: 54 (leki i farmaceutyki), 752 (sprzęt komputerowy), 764 (sprzęt telekomunikacyjny), 776 (podzespoły elektroniczne), 792 (sprzęt lotniczy i kosmiczny), 87 + 881 + 884 (przyrządy naukowe i optyczne) oraz 891 (broń i amunicja). Taka definicja tej grupy towarowej jest zgodna z definicjami stosowanymi we współczesnej literaturze przedmiotu. Por. m.in. Z. Wysokińska, *Konkurencyjność w międzynarodowym i globalnym handlu technologiami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Łódź 2001, s. 83–92, 179; *World Development Indicators 2006*, The World Bank, Washington 2006, s. 309.

¹⁴ Obliczenia własne na podstawie bazy danych COMTRADE, <http://unstats.un.org/unsd/comtrade> (data wejścia: 10.08.2009).

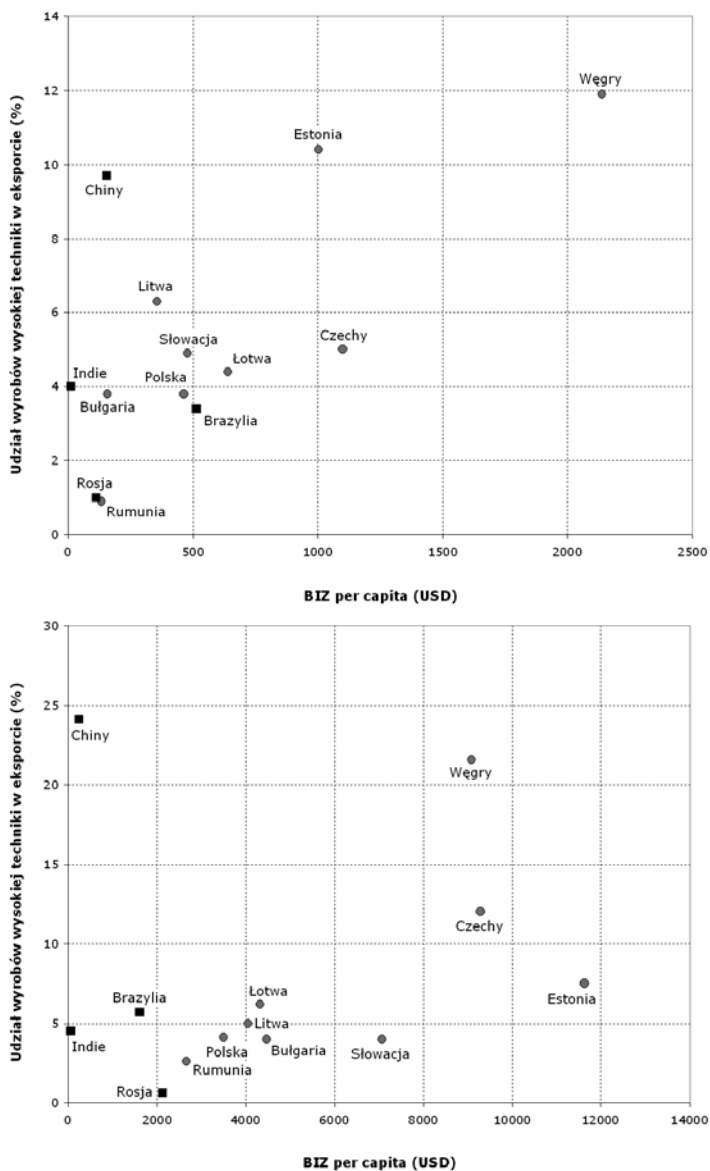
czywistości często tylko jego montaż) jest dość często przenoszona do Chin właśnie ze względu na niskie koszty pracy. Firmy chińskie coraz częściej jednak wykupują firmy technologiczne zlokalizowane w krajach wysoko rozwiniętych, a symbolem takich właśnie przemian dokonujących się w gospodarce światowej było odkupienie w 2005 roku za 1,75 mld USD przez chińską firmę Lenovo działu komputerów osobistych amerykańskiego koncernu IBM, dzięki czemu stała się ona trzecim co do wielkości producentem komputerów na świecie¹⁵.

Zaprezentowane w tabeli 4 dane dotyczące udziału towarów wysokiej techniki w imporcie ogółem mogą w pewnym stopniu potwierdzać tezę, że napływowi bezpośrednich inwestycji zagranicznych powinno towarzyszyć unowocześnianie gospodarki, przejawiające się w napływie wysoko zaawansowanych technologicznie produktów w ramach importu zaopatrzeniowego i inwestycyjnego. W ostatnich latach we wszystkich analizowanych krajach udział tych wyrobów był w imporcie znacznie wyższy niż w eksporcie – w Słowacji różnica ta wynosiła aż 12 punktów procentowych, Rosji – 11 punktów procentowych, a Polski – 7 punktów procentowych (dane z 2007 roku).

Porównanie udziału towarów *high-tech* w eksporcie z wielkością napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych *per capita* przedstawiono na rysunku 2, przy czym dane dotyczą lat 1997 i 2007. Jak można zauważyć, w ciągu dekady jedynie dwa kraje – Chiny i Węgry – odnotowały znaczny wzrost udziału omawianej grupy towarowej w eksporcie ogółem, lecz z tych dwóch krajów jedynie na Węgrzech temu zjawisku towarzyszył duży napływ BIZ *per capita* (jednak, jak wcześniej wspomniano, ten wzrost i tak był najmniejszy spośród krajów Europy Środkowej). Zdecydowana większość krajów jest umiejscowiona w lewej dolnej ćwiartce wykresów, co oznacza że rosnącemu napływowi BIZ nie towarzyszyła większa zmiana struktury eksportu w kierunku zwiększenia w nim udziału dóbr wysokiej techniki. Co więcej, Rosja, która odnotowała ponad 43-krotny wzrost napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych w przeliczeniu na jednego mieszkańca (w ujęciu realnym), w tym samym okresie odnotowała prawie dwukrotny spadek udziału wyrobów *high-tech* (w rzeczywistości był on jeszcze gwałtowniejszy, gdyż w 2002 roku udział tej grupy w eksporcie Rosji wyniósł 3,5%, a w 2008 roku zaledwie 0,5% – por. tabelę 4).

¹⁵ Na podstawie informacji prasowych firmy Lenovo, <http://www.lenovo.com/lenovo/US/en/history.html> (data wejścia: 14.07.2009).

Rys. 2. Udział wyrobów wysokiej techniki w eksporcie ogółem a napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych *per capita* – w latach 1997 (wykres górny) i 2007 (wykres dolny)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNCTAD i bazy danych COMTRADE.

* * *

Reasumując, ze względu na duże zróżnicowanie gospodarek analizowanych grup krajów i diametralnie różne uwarunkowania ich wzrostu gospodarczego, trudno jednoznacznie stwierdzić, czy przedstawione tendencje mają zdecydowanie negatywny charakter. Co więcej, wielkość eksportu towarów *high-tech* jest tylko jednym ze wskaźników innowacyjności określających wykorzystanie wiedzy w gospodarce¹⁶. Na podstawie tylko tego miernika nie można zatem dokładnie ocenić, na ile napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do tych krajów przyczynił się do zwiększenia ich poziomu innowacyjności i zaawansowania technologicznego. Wydaje się jednak, że poza nielicznymi wyjątkami (takimi jak Chiny czy Węgry) w zdecydowanej większości omawianych krajów napływ tego rodzaju inwestycji nie przełożył się na wyraźne przekształcenia struktury eksportu w kierunku dóbr wysokiej techniki. Może to oznaczać, że głównymi przyczynami zainteresowania inwestorów tak zwanymi rynkami wschodzącymi są przede wszystkim: duży i chłonny rynek wewnętrzny, wykwalifikowana i relatywnie tania siła robocza oraz różnego rodzaju zachęty o charakterze fiskalnym (w Polsce są to na przykład ulgi podatkowe dla inwestorów w specjalnych strefach ekonomicznych), natomiast zdecydowanie mniejszej części napływających inwestycji towarzyszy napływ wysoko zaawansowanych technologii w różnej postaci (na przykład w formie centrów badawczo-rozwojowych umożliwiających ekspansję eksportową zwłaszcza na rynki krajów wysoko rozwiniętych). Nie prowadzi to tym samym do wyraźnego zmniejszania luki technologicznej między krajami wysoko rozwiniętymi a resztą świata, a raczej jeszcze bardziej pogłębia podział na kraje postindustrialne (wyspecjalizowane w świadczeniu nowoczesnych usług i produkcji opartej na najnowocześniejszych technologiach) i słabiej rozwinięte kraje specjalizujące się w branżach tradycyjnych. Co więcej, obecny kryzys światowy, a w konsekwencji utrzymujący się brak stabilności finansowej i niechęć korporacji transnarodowych do podejmowania ryzyka inwestycyjnego, nie pozwalają na zmianę tego stanu rzeczy. Można jednak przypuszczać, że powszechne dążenie do racjonalizacji kosztów i stopniowa poprawa sytuacji na rynkach finansowych po-

¹⁶ Por. H. Hollanders, A. Arundel, *Global Innovation Scoreboard*, MERIT – Maastricht Economic Research Institute on Innovation and Technology, December 2006, s. 5–7.

winny podtrzymać zainteresowanie inwestorów lokowaniem kapitału w formie BIZ na rynkach wschodzących (zwłaszcza w krajach BRIC)¹⁷.

**FOREIGN DIRECT INVESTMENT INFLOW AND CHANGES
IN THE COMPOSITION OF COMMODITY EXPORTS
(ANALYSIS BASED ON CENTRAL EUROPEAN EU MEMBER COUNTRIES
AND BRIC COUNTRIES)**

Summary

In the last two decades a great deal of foreign direct investments was located in Central European countries. This process has been initiated especially by lower labor costs, attractive geographical location, tax incentives and the availability of skilled and educated workforce, but nowadays the European Union enlargement seems to be the most significant reason for the increasing foreign direct investments inflow to this region. One of the expected effects of FDI inflow should be the prominent change in the composition of exports, especially the probable shift from the traditional and less competitive goods to the high-tech products. The main objective of this paper is to reveal any important relationships between FDI inflow and exports structure changes, using as examples the new EU member countries from Central Europe and BRIC countries (i.e. Brasil, the Russian Federation, India and China), which are considered as the fastest growing and perspective economies in the world.

Translated by Marcin Gryczka

¹⁷ Por. m.in. *New Concerns in an Uncertain World. The 2007 A.T. Kearney FDI Confidence Index*, A.T. Kearney, s. 2 i n., http://www.atkearney.com/images/global/pdf/FDICI_2007.pdf (data wejścia: 11.07.2009).